

เล่ม ๑

เริ่มด้วยกล่าวสดุดีแนวพระราชดำริในการทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ แล้วจึงเข้าสู่เนื้อเรื่องตั้งแต่ที่ รันตัยักษ์ม้วนแผ่นดิน พระนารายณ์อวตารลงมาปราบ ต่อมาเป็นเรื่องกำเนิดวงศ์พระราม กำเนิดทศกัณฐ์ กำเนิดเหล่าวานร กำเนิดนางมณโฑ กำเนิดอินทรชิต นนทกาลถูกพระอิศวรสาปให้เป็นควายชื่อทรพา นางไภย เกษีใช้แขนสอดเพลาารถของท้าวทศรถครวญกับปทุมทันต์จนได้รับพร แล้วกล่าวถึงการประสูติพระราม พระพรต พระลักษมณ์ และพระสัตรุด ซึ่งเป็นอวตารของพระนารายณ์ ตลอดจนเทพอาวุธและบัลลังก์นาค ฝ่ายนางมณโฑก็ให้กำเนิดสีดาซึ่งเป็นอวตารของพระลักษมี ครั้นพิเภกทำนายว่าสีดาจะเป็นกาลกิณีแก่กรุงลงกา ทศกัณฐ์จึงให้ใส่ผอบลอยน้ำไป ครั้นพระชนกฤๅษีเก็บผอบได้จึงเลี้ยงนางเป็นพระธิดา ภายหลังพระรามยกศรได้ จึงได้อภิเษกกับนาง จากนั้นท้าวทศรถเตรียมจะราชาภิเษกให้พระรามครองกรุงศรีอยุธยา แต่นางไภยเกษีกลับขอให้พระพรตโอรสของนางขึ้นครองราชย์แทน และให้พระรามเดินป่า ๑๔ ปี พระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาจึงออกเดินป่าไปด้วยกัน ครั้นนางสำนักรักขมาพบพระรามก็หลงรัก เข้าทุบตีนางสีดา จึงถูกพระลักษมณ์ ตัดหูตัดจมูกเพื่อลงโทษ นางสำนักรักกลับไปฟ้องทศกัณฐ์ผู้เป็นพี่ชาย แล้วแกล้งกล่าวชมความงามของนางสีดาจนทศกัณฐ์หลงใหล ออกอุบายให้มารีศแปลงเป็นกวางทองล่อพระราม พระลักษมณ์ออกจากอาศรม แล้วลักพาสีดาไปไว้ที่กรุงลงกา

เล่ม ๒

เมื่อพระราม พระลักษมณ์กลับมาไม่พบนางสีดาที่รู้ว่าเสียทีจึงออกติดตาม ระหว่างทางพบนกสหายแจ้งข่าวสีดาถูกทศกัณฐ์ลักพาไปกรุงลงกา ต่อมาพระราม พระลักษมณ์ได้หนุมานและสุครีพมาเป็นทหารเอก จากนั้นต้องฆ่าพาลีตามคำสาบานที่พาลีให้ไว้กับพระอิศวร แล้วได้กองทัพวานรมาช่วยพระรามสืบหาสีดา โดยส่งหนุมาน องค์กร ชมพูพานไปยังกรุงลงกาก่อน เมื่อทหารเอกทั้งสามกลับมาแล้ว พระรามจึงยกทัพเคลื่อนพลไป ฝ่ายทศกัณฐ์ฝันร้าย พิเภกแนะนำให้ส่งนางสีดาคืน ทศกัณฐ์ก็รู้โกรธขับไล่พิเภกออกจากเมือง พิเภกจึงมาขอสวามิภักดิ์พระราม จากนั้นพระรามให้จองถนนข้ามไปยังกรุงลงกา แล้วเกิดรบพุ่งกันหลายครั้ง ฝ่ายพระรามมีพิเภกคอยดูแลไข้กลศึกของพวักยักษ์ ทศกัณฐ์จึงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และต้องสูญเสียชีวิตไมยราพผู้เป็นหลาน กับกุมภกรรณน้องชาย ทำให้ทศกัณฐ์เศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก อินทรชิตผู้เป็นโอรสรักจึงอาสาออกรบ แต่ในที่สุดก็ต้องถูกพระลักษมณ์แผลงศรสิ้นชีวิต

เล่ม ๓

ทศกัณฐ์ขอร้องไห้บรรดาญาติมิตรยกทัพออกรบกับทัพของพระรามหลายครั้ง แต่ก็กลับเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และต้องสูญเสียชีวิตทหารยักษ์เป็นอันมาก แม้ในที่สุดทศกัณฐ์เชิญท้าวมาลีวราชซึ่งมีวาจาสิทธิ์มาตัดสินข้อพิพาทด้วยหวังว่าท้าวมาลีวราชจะเข้าข้างตนเอง ครั้นท้าวมาลีวราชพิพากษาให้ส่งนางสีดาคืน แต่ทศกัณฐ์ไม่ยินยอม ออกรบกับพระรามอีก พระรามแผลงศรแต่ไม่สามารถสังหารทศกัณฐ์ให้ตายได้ จนหนุมานต้องลงไปเอากล่องดวงใจทศกัณฐ์ซึ่งฝากไว้ที่ฤๅษีโคบุตรมาทำลาย พระรามจึงแผลงศรสังหารทศกัณฐ์สำเร็จ และได้นางสีดาคืน จากนั้นสีดาขอลุยไฟเพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของตนเอง ต่อมาพระรามก็ได้ทำพิธีราชาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา และปูนบำเหน็จให้เหล่าทหารหาญ โดยให้สุครีพครองเมืองขีดขิน หนุมานครองเมืองนพบุรี และพิเภกครองกรุงลงกาสืบต่อไป ครั้นอยู่ต่อมานางมณโฑให้กำเนิดไพนาสุริยวงศ์ซึ่งเป็นลูก

ของทศกัณฐ์ที่ติดท้องของนางมา แต่พิเภกเข้าใจผิดคิดว่าเป็นลูกของตน ภายหลังวรรณีสूरพีเลี้ยงแอบบอกไพนาสूरียวงศ์ให้รู้ว่าใครคือพ่อที่แท้จริง ไพนาสूरียวงศ์จึงลอบไปขอให้สหายของพ่อชื่อท้าวจักรวรรดิมาช่วยแก้แค้น ท้าวจักรวรรดิดียกทัพบุกลงกาและจะประหารชีวิตพิเภก แต่ไพนาสूरียวงศ์ขอชีวิตไว้เพราะถือว่าพิเภกเคยเลี้ยงดูตนมา ท้าวจักรวรรดิจึงให้ขังพิเภกไว้

เล่ม ๔

ท้าวจักรวรรดิอุปภิเษกไพนาสूरียวงศ์ขึ้นครองกรุงลงกา ฝ่ายอสุรผัดหลานพิเภกออกติดตามหาหนุมาน ผู้เป็นพ่อเพื่อขอความช่วยเหลือ เมื่อพระรามทรงทราบเรื่องจึงให้พระพรต พระสัตรุดยกทัพไปช่วยพิเภกจนสำเร็จ จากนั้นกล่าวถึงพระรามออกประพาสป่ากับพระลักษมณ์ นางอศุลปีศาจญาติทศกัณฐ์ปลอมมาเป็นนางกำนัลของนางสีดา ขอให้สีดาเขียนรูปทศกัณฐ์ แล้วนางก็เข้าสิงในรูปทำให้ลบไม่ออก เมื่อพระรามกลับมาพบรูปซึ่งสีดาแอบซ่อนไว้ก็โกรธ ให้พระลักษมณ์นำสีดาไปประหาร แต่พระลักษมณ์ขานางไม่ตายจึงปล่อยไป สีดาไปอาศัยอยู่กับฤๅษีจนประสูติพระมงกุฏ ต่อมาฤๅษีชุบพระลบให้นางอีกองค์หนึ่ง เมื่อเจริญวัยขึ้น คราวหนึ่งพระมงกุฏพระลบประลองศรถูกต้นรังใหญ่เสียงดังสนั่น พระรามได้ยินเสียงนั้น จึงคิดกระทำพิธปล่อยม้าอุปการ ให้พระพรต พระสัตรุด และหนุมานตามม้าไป พระมงกุฏพระลบจับม้าอุปการได้จึงนำไปขี่เล่น หนุมานจะจับสองกุมารแต่จับไม่ได้ พระพรต พระสัตรุดต้องมาช่วยจึงสามารถจับพระมงกุฏได้ แล้วนำกลับไปกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระลบมาช่วยพระมงกุฏหนี พระรามต้องยกทัพตามมาสู้รบกัน จึงทราบว่าพระมงกุฏ พระลบเป็นโอรส แล้วอ่อนใจขอคืนดีกับนางสีดา แต่นางไม่ยอม พระรามทำอุบายลงทำให้นางยิ่งโกรธหนีไปอยู่เมืองบาดาล พิเภกทูลขอให้พระรามออกเดินป่าเพื่อสะเดาะเคราะห์อีก ๑ ปี ระหว่างเดินป่าก็ได้รบชนะยักษ์อีกหลายครั้ง กว่าจะกลับคืนเมือง สุดท้ายพระอิศวรต้องเกลี้ยกล่อมให้พระรามกับนางสีดาคืนดีกันแล้วจึงจัดพิธีอภิเษกให้อีกครั้งหนึ่ง กล่าวถึงท้าวคนธรรพ์นราชยกทัพไปตีเมืองไภยเกษของพระอัยกาพระพรต พระรามจึงสั่งให้พระพรต พระสัตรุด พระมงกุฏ และพระลบยกทัพไปปราบและสามารถตีเมืองไภยเกษคืนได้ ตอนท้ายจะเป็นการสรรเสริญพระราม กล่าวถึงพระราชนิพนธ์ในการทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ และเวลาที่ทรงพระราชนิพนธ์